

55. Taisnīguma tabess un tā cēloņi

Globālo sociālo problēmu analītikā pašlaik visbiežāk akcentē trīs galvenās tendences. Tās ir jaunas parādības, kuras manāmi izeļas šodienas dzīvē uz planētas. Tiek runāts par cilvēces sistēmisko krīzi, zinātniski tehnoloģiskās paradigmas maiņu un pāreju no vienpolārās pasaules uz daudzpolāro pasauli.

Retāk uzmanību pievērš valodai. Katra tendence faktiski pieprasa savu valodu. Respektīvi, katras tendences interpretācijai nākas pieskaņot īpašu vārdu krājumu. Jaunas parādības pieprasa jaunu valodu. Tā ir vispārzināma patiesība.

Manuprāt, pirmajai tendencei vispiemērotākā ir medicīnā lietotā valoda. Pirmā tendence fiksē cilvēku stāvokli. Var bez bailēm precizēt – fiksē cilvēku garīgās veselības stāvokli. To visvilinošāk ir apskatīt medicīnā lietotos vārdos.

Taisnīguma sairšana un trūdēšana, kas ļoti satrauc Latvijas godīgos iedzīvotājus, noteikti ir vienota ar pirmo galveno mūsdienu tendenci – cilvēces sistēmisko krīzi. Saprotams, šī tendence ir formulēta maigi, saudzīgi, korekti, vērtējoši neintrāli, kā tas pietāv zinātnei. Patiesībā runa ir par ļoti drūmām izpausmēm *Homo sapiens* ikdienā. Nākas skaudri bēdāties par prāta autoritātes zudumu, iracionālisma dominēšanu, morāli tikumisko pagrimumu. Morāles vērtības un normas radikāli pārkārtojās pilnīgi nepieņemamā virzienā. Tas traumējoši atsaucās uz taisnīgumu. Taisnīgums ir viena no vislielākajām cilvēciskajām vērtībām, ar ko cilvēki viskrasāk atšķiras no pārējām dzīvajām būtnēm. Zaudējot taisnīgumu, atgriežamies tupēt koku zaros.

Var droši apgalvot, ka Latvijas godīgie iedzīvotāji sāpīgi uztver taisnīguma sairšanu un trūdēšanu. Tas godīgiem cilvēkiem sagādā milzīgu vilšanos un bezcerīgi melnas nākotnes redzējumu. Tas, kas pie mums pēcpadomju periodā ir noticis ar taisnīgumu, ir vistipiskākais sairšanas un trūdēšanas process. Tāpēc šo procesu gribas apzīmēt latīniskajā variantā – tabess (lat. *tabes*). Ar šo svešvārdu medicīnā identificē hronisku nervu slimību. Bet tas ir tas pats, kas notiek pie mums. Taisnīguma sairšana un trūdēšana (tabess) ir hroniska psihiskā nelaime.

Taisnīgums ir morāli tiesiskās un sociāli politiskās apziņas kategorija. Taisnīgums ir nacionālās politikas garīgais pamats. No taisnīguma ir atkarīga nacionālās valsts pastāvēšana. Ja valstī nav taisnīguma, tad valstij nav nekādas cerības nodzīvot ilgu mūžu. Viens no mūsu taisnīguma tabesa cēloņiem ir bezdievīgais fakts, ka mums atkal nav sava nacionālā valsts. Tāpēc taisnīguma tabess graujoši ietekmē visdažādāko sabiedrisko procesu dinamiku, graujoši atsaucās uz sabiedrības stabilitāti, graujoši veicina sociālo spriedzi un konfliktus, perspektīvā garantējot sociālo katastrofu.

Godīgi atzīstot, latviešu civilizētība varēja būt smudrāka. Pārāk lielai daļai nemaz negribas dzīvot savā nacionāli suverēnā valstī, kas ir tautas civilizētības brieduma pazīme. Šai daļai ir vienalga, vai mums ir neatkarīga valsts jeb mums nav neatkarīga valsts. Šajā daļā ietilpst jaunāko paaudžu vairākums un dažāda profila „elites” ar politisko „eliti” priekšgalā. Īpaši nav jāpaskaidro, ka no tautas civilizētības ir atkarīgs attiecīgajā tautā ievērotais taisnīgums. Tas izglītota vidē ir pats par sevi saprotams. Savukārt taisnīguma pretmets netaisnīgums vēsturiski pamatoti asociējās ar mežonību un necivilizētību.

Katru dienu sastopoties ar netaisnīguma ārpriatu, gribas pēc iespējas ātrāk sagaidīt sociālo katastrofu – apvērsumu, revolūciju, karu. Vēsture liecina, ka pēc sociālās katastrofas radikāli izmainās taisnīguma prakse. Sociālā katastrofa ir ļoti efektīvs profilaktiskais līdzeklis taisnīguma restaurēšanā un taisnīguma kritēriju izvēlē.

Taisnīguma kritēriji ir atkarīgi no ekonomiskajiem, šķiriskajiem, nacionālajiem, demogrāfiskajiem, garīgās kultūras, politiskajiem apstākļiem. Sociālās katastrofas rezultātā šie apstākļi būtiski mainās un tādējādi mainās arī priekšstati par taisnīgumu. Jebkurā gadījumā sociālā katastrofa sniedz zināmu optimistisku cerību piedzīvot pozitīvas izmaiņas. Pie mums taisnīguma tabess noteikti jau ir sasniedzis tādu pakāpi, kuras profilaksei vairs neder Rietumos izslavētie demokrātiskie līdzekļi. Naivi ir cerēt kaut ko panākt ar „atkārtām vēstulēm”, kritiskām publikācijām, aicinājumiem organizēt „jaunu tautas intereses aizstāvošu politisku partiju”.

Taču mūsu dzīves pieredze tagad māca nepaļauties uz sociālajām katastrofām. Tagad zinām, ka tās var atnest nesalīdzināmi lielāku garīgo diskomfortu nekā tāds bija dzīvē pirms sociālās katastrofas.

Nesalīdzināmi lielāku garīgo diskomfortu atnesa sociālā katastrofa „perestroika”. Par to, piemēram, internetā var lasīt šādu objektīvu vērtējumu: „Sociālā taisnīguma trūkums mūsu sabiedrībā dominējis kopš neatkarības atgūšanas. Ja padomju laikos vēl varēja runāt par zināmu taisnīgumu sabiedrībā (kas gan vairāk bija tāds, ka visiem nekā nav – nevis, ka visiem kaut kas ir), tad līdz ar mežonīgā kapitālisma uzvaru pār sociālismu par tādām lietām kā taisnīgumu un sabiedrisko labumu esam vairījušies runāt, domāt un darboties. Pirmsākumos izslāpums pēc amerikānisma – un vēlāk jau lielo privatizētāju un jaunbagātnieku kontroles rezultātā sociālais taisnīgums nespēja pie mums nostiprināties, kaut pieprasījums pēc tā ar katru gadu sabiedrībā palielinājās. Šobrīd ir brīdis, kad taisnīgumu meklējam citās zemēs – un nav svarīgi, vai tiešām tas tur tiek atrasts. Sliktākais ir tas, ka tiek atmestas cerības šo taisnīgumu sasniegt šeit uz vietas Latvijā, un tā ir valsts viena no būtiskākajām problēmām.”

„Perestroika” bija jauna tipa sociālā katastrofa. Ar tādu fantasmagorisko sociālo katastrofu cilvēce sastapās pirmo reizi. Tā bija prātam grūti aptverama sociālā manipulācija, kuras galvenais mērķis balstījās uz fantastisku neliētību. „Perestroikas” galvenajā mērķī bija apzināti ieprogrammēta fantastiska sociālā netaisnība. „Perestroika” ar savu „prihvatizāciju” un „atvērtību” apzināti ieviesa šausmīgu garīgo destrukciju un degradāciju, kļūstot milzīgas netaisnības dzemdētāja.

Bet tas vēl nav viss, no kā mums tagad ir jābaidās. Pēc „perestroikas” tika radīta vēl viena jauna tipa sociālā katastrofa – „krāsainā revolūcija”. Tai jau ir starptautiska empīriskā bāze, un nekur „krāsainās revolūcijas” nav nostiprinājušas taisnīgumu. Gluži pretēji – tikai devalvējušas taisnīgumu.

Pats uz savas ādas izjūtot un medijos nepārtraukti lasot par taisnīguma trūkumu, tā vien liekas, ka taisnīguma neatzišana un noraidīšana tiek izšļākta ar eksaltētu (slimīgi jūsmīgu) entuziasmu. Taisnīguma nihilisms ir sabiedrības prāvas daļas dzīves galvenā jēga. Tā vien liekas, ka daudziem latviešiem sagādā baudu netaisnīga rīcība pret līdzcilvēkiem. Pie tam taisnīguma neatzišana un noraidīšana ir kļuvusi profesionālās iniciatīvas spoža prezentācija. Tāpēc nav jābrīnās, ka pie mums ir netaisnības eksscess. Proti, netaisnības galējība un pārmērība. Kāda reti aprobežota tipa mošķīgo lozungu „Taisnīgums, līdzdalība un uzticība ir VIENOTĪBAS Trīsvienība” uztveram kā cinisku ņirgāšanos.

Tā, piemēram, ne bez entuziasma un ne bez profesionālās iniciatīvas tagad ir juridiski nostiprināta tāda mežonīga bezprātība kā aizmuguriskā tiesāšana. Tagad jau ir sasniegta tāda mežonības meistarkvalitāte, ka cilvēks nemaz nezina par viņa tiesāšanas gatavošanu. Bet visamizantākais - cilvēkam nepaziņo pat tiesas spriedumu.

Patiesībā mūsu juristiem, taisnīguma nihilisma ņirgām, cilvēks nemaz neinteresē. Staļinam mītiski piedēvē vārdus „Nav cilvēka, nav problēmas”. Mūsu juristiem cilvēks nemaz nav vajadzīgs. Mūsu juristiem vajadzīga ir vienīgi cilvēka manta (nauda, māja, mašīna), lai to aizmuguriski atņemtu, ja kāds to ir apmaksājis izdarīt. Mūsu juristi var droši teikt „Galvenais nav cilvēks, bet viņa manta”.

Neapšaubāmi, mežonības izcilākais meistarstiķis ir „prihvatizācija”. Mūsu mežonības izcils meistarstiķis ir arī netaisnīgā attieksme pret pensionāriem. Par to pirms neilga laika zinošs profesors teica: „Viss sākās 2008.gadā, kad sākās pasaules finanšu krīze. Budžeta glābšanai Dombrovska valdība no sociālās apdrošināšanas fonda paņēma pensiju uzkrājumus 800 miljonu latu apmērā. Vienkārši konfiscēja, nevienam neprasot, bez jebkādiem likumīgiem lēmumiem. Saeimas lēmuma nebija. Tātad valdība darīja, ko gribēja, bez likumiska pamata. Pēc tam trīs gadus piemēroja negatīvu koeficientu pensiju aprēķināšanā, arī bez jebkāda tiesiska pamata. Likums nosaka, ka Ministru kabinets var regulēt koeficientu tikai inflācijas robežās. Citiem vārdiem, koeficienti var tikai pieaugt, bet ne samazināties. Desmitiem tūkstošu cilvēku faktiski zaudēja pensijas 50-150 eiro mēnesī. Tas nevarētu notikt nevienā citā pasaules valstī. patiesībā to varētu saukt par gadsimta laupīšanu. Neviena amatpersona netika sodīta.”

Kāds cits zinošs komentētājs profesora teikto sūri papildināja: „Manuprāt pirms - 2008.g. jau nepareizi aprēķināja pensijas apmērus, ņemot par pamatu nezin kāpēc 1993.-1996.g. atalgojumu - kad valstī viss sāka brukt, uzņēmumiem trūka finanses, lai slēgtu līgumus par dažādiem darbiem, rezultātā daudzi darbinieki zaudēja darbu vai saņēma visniecīgāko atlīdzību (kaut arī pirms šiem gadiem pelnīja daudz vairāk). Pēc šiem gadiem darbinieka atalgojums atkal uzlabojās, tāpēc nav saprotams vai pareizi aprēķināts vidējais atalgojums. Vēl naudas reformas ļoti ietekmēja - pasliktināja esošo un nākošo pensionāru dzīves apstākļus. Nav skaidrs, kāpēc cilvēks ar ievērojamu darba stāžu, augstu izglītību un pārsvarā strādājis vadošos amatos saņem nesaprotami mazu pensiju.”

Ļoti kutelīga dzīves kritika ir kādas slavenas aktrises vārdos „Es esmu tik veca, ka atceros godīgus cilvēkus”. Domājams, līdzīga kritika būtu šodienas vecākās paaudzes vārdos „Mēs esam tik veci, ka atceramies taisnīguma laikus”.

Tomēr pašlaik ne tik svarīgi ir atcerēties „vecos laikus”. Daudz svarīgāk ir mēģināt uztaustīt taisnīguma tabesa cēloņus. Informācija par cēloņiem var būt spirdzinoša godīgiem cilvēkiem, jo viņus negaida vieglas dienas. Tāda informācija var viņiem palīdzēt ne tik sāpīgi uztver taisnīguma sairšanu un trūdēšanu, kas noteikti turpināsies ar vēl lielāku sparū. Cilvēks sāpīgo vieglāk izdzīvo, ja zina tā cēloņus. Turpretī taisnīguma nihilisma brūtgāniem ir vajadzīga cita informācija. Viņus var mēģināt glābt tā informācija, kuru īstās valstīs tradicionāli nodrošina audzināšana, izglītība un ideoloģija.

Jebkuram cilvēciskajam solim ir divi pirmavoti – gēni un kultūra. Jebkuras cilvēciskās izpausmes sākumu nākas noskaidrot no senčiem mantotajos gēnos un dzīves vidē. Arī taisnīguma izpratne nav iespējama bez bioloģiskā materiāla un kultūras materiāla analītiskās līdzdalības.

Runājot par bioloģisko materiālu, svarīgi ir vairāki momenti.

Tagad simtprocentīgi ir zināms, ka cilvēks ir cēlies no pērtiķa. Šim atzinumam var būt svarīga ietekme arhaizācijas izskaidrošanā. Nav noslēpums, ka cilvēces sistēmiskās krīzes elements ir arī arhaizācija – cilvēku atgriešanās kaut kādā pirmatnējā mežonībā. Taisnīguma tabess ir tipiska arhaizācija. Cilvēki nevarēja redzēt, kā pērtiķis kļuva cilvēks. Toties tagad cilvēki var redzēt, kā cilvēks kļūst pērtiķis. Atliek tikai internetā atvērt „Delfus”, lai pārlicinātos par mežonības plandošo uzplaukumu, sākot ar primātu fasādes noformējumu un beidzot ar primātu minismadzeņu iztvaikojumiem.

Zinātne ir eksperimentāli noskaidrojusi, ka pērtiķis var būt pacietīgs, bet nevar būt taisnīgs. Tikai cilvēks var būt taisnīgs. Taču arī cilvēkā bija noteikta taisnīguma evolūcija. Vispirms cilvēks tāpat kā pērtiķis bija pacietīgs. Taisnīgums radās vēlāk cilvēka evolūcijas ritējumā.

Vācu, japāņu, zviedru, amerikāņu zinātnieki ir konstatējuši taisnīguma gēnu. Taisnīguma gēns ir katram cilvēkam, taču nav visiem cilvēkiem vienādā mērā attīstīts. Tāpēc tagad tiek debatēts par ģenētisko sociālismu. Respektīvi, jāuzlabo ir cilvēku gēni, bet nevis cilvēku dzīves vide, kā to iesaka marksisti.

Gēni nosaka mūsu fiziskās un psihiskās īpašības. Gēni nosaka mūsu raksturu un garīgās noslieksmes. Gēni nosaka mūsu individuālās prioritātes. Gēni nosaka amorālās un asociālās noslieksmes.

Bez ievēribas nedrīkst atstāt aforismu „Cilvēka noslieksmes nosaka viņa gēni, bet cilvēka rīcību nosaka viņš pats”. Šajā aforismā atspoguļojās liela gudrība. Gēni var cilvēku ietekmēt, taču lēmumu par savu rīcību cilvēks pieņem pats. Savas ģenētiski nosacītās noslieksmes cilvēks var koriģēt, vadīt, pilnveidot, retušēt, aizmirst. Šajos procesos cilvēkam ir kolosāli varens palīgs. Tā ir kultūra, kura var palīdzēt cilvēkam tikt galā ar savām ģenētiski nosacītajām noslieksmēm. Turklāt ļaudis jau no senseniem laikiem ir savu dzīvi iekārtojuši tādā veidā, ka kultūras pienākums ir palīdzēt cilvēkam pārvarēt viņa ģenētiski determinētās nelabās (senāk teica – apgrēcīgās) noslieksmes. Tādai palīdzībai ir radīti speciāli sociālie institūti – audzināšana, izglītība un ideoloģija.

Aizvadītajos nepilnos 30 gados latviešu kultūrai tika uzpotēta taisnīguma liberālā koncepcija. Principā tā nav slikta koncepcija. Šajā koncepcijā primārais ir vienlīdzība, kas nodrošina

taisnīgumu. Piemēram, likumā priekšā visi cilvēki ir vienlīdzīgi. Likums pats par sevi ir vienaldzīgs fenomens un pret visiem izturās vienādi. Likuma vienaldzīgā uzvedība garantē vienlīdzību. Tātad arī taisnīgumu. Ja likums pret kādu izturētos ar karstām simpātijām, tad vienlīdzība likuma priekšā būtu diskreditēta un ieviestos netaisnība.

Bet diemžēl taisnīguma liberālā koncepcija ir formāla konstrukcija. Tas tāpēc, ka taisnīguma liberālā koncepcija spēj nodrošināt tikai formālu vienlīdzību. Dzīvē viss ir savādāk. Reālajā pasaulē visiem cilvēkiem nav vienlīdzīgi dzīves apstākļi. Ja visiem cilvēkiem būtu vienlīdzīgi dzīves apstākļi, tad taisnīguma liberālā koncepcija būtu ideāla koncepcija. Taču, atkārtotam, reālajā pasaulē visiem cilvēkiem nav vienlīdzīgi dzīves apstākļi. Tāpēc taisnīguma liberālā koncepcija spēj nostādīt vienīgi formālā vienlīdzībā nevienlīdzīgos apstākļos dzīvojošos cilvēkus. Praktiski šī pieeja ir ļoti tālu no taisnīguma nodrošināšanas un cilvēkos stimulē fatālas (nenovēršamas) netaisnības izjūtu.

Taisnīguma tabesa cēlonis ir minētās koncepcijas formālā būtība. Vēl var piebilst, ka formālisms pats par sevi vienmēr sevī ietver zināmu netaisnību. Tā sākās ar attiecīgo parādību formāli bezdvēselisko nivelēšanu. LR tas, piemēram, izpaužās mūsu supergodīgajā nodokļu politikā. „Prihvatizācijas” reptīļi maksā tikpat lielus nodokļus kā viņu strādnieki. Skaidrs, ka miljonāru dzīves apstākļi (ienākumi) nav vienlīdzīgi ar strādnieku dzīves apstākļiem (valsts deklarēto minimālo algu).

Pie mums taisnīguma liberālā koncepcija nomainīja taisnīguma komunistisko koncepciju, kuras ieviešana bija sociālistiskās iekārtas mērķis. Arī šī koncepcija ir tālu no ideālas pieejas. Atšķirība ir tā, ka taisnīguma komunistiskajā koncepcijā teorētiskais risinājums ir skaists. Rupji sakot, koncepcija ir skaista, taču gaisu jauc pats cilvēks ar saviem neskaistajiem instinktiem, nesavaldīgo raksturu, neaudzinātību, necivilizētību, alkātību, skaudību, hēdonismu, egoismu. Taisnīguma komunistiskajā koncepcijā tiek piedāvāts princips „No katra pēc viņa spējām, katram pēc viņa vajadzības”. Taisnīgums it kā būtu nodrošināts. Cilvēks strādā saskaņā ar savām spējām un par darbu saņem saskaņā ar savām vajadzībām. Bet tas ir sasniedzams vienīgi tad, ja visi rīkojās vienādi. Cilvēki ir dažādi. Iespējams, taisnīguma komunistiskā koncepcija triumfēs klonu un varbūt arī simprocentīgajā postcilvēku nākotnē.

Komunisma cēlāji grandiozus resursus koncentrēja cilvēku audzināšanai, izglītībai un ideoloģijai. Par gēnu lomu PSRS vispār nedrīkstēja iepīkstēties. Tika nemitīgi atkārtots, ka sociālistiskais/komunistiskais taisnīgums ir atkarīgs vienīgi no kultūras.

Tādu uzstādījumu faktiski nedrīkst vīzdegunīgi noniecināt. Lai tiktu galā ar cilvēka neskaistajiem instinktiem, nesavaldīgo raksturu, neaudzinātību, necivilizētību, alkātību, skaudību, hēdonismu, egoismu, bez mērķtiecīgas audzināšanas, izglītības un ideoloģijas neiztikt.

LR taisnīguma tabesa visdziļākais cēlonis katrā ziņā ir „panākumi” audzināšanā un izglītībā. Ideoloģiju neuzdrošinot pieminēt, jo mūsu superstulbā valdošā kliķe neatzīst ideoloģiju. Tāpēc lieku mieru ideoloģijai. „Panākumi” jau lieliski ir redzami audzināšanā un izglītībā. Ar to pilnīgi pietiek. Internetā ir lasāms, piemēram, šāds glaims: „Gadiem ilgi klanīdamies naudas un varas priekšā, gadiem ilgi godinot glancēto žurnālu elkus, nevis reālus sasniegumus, gadiem ilgi pieļaujot un pat kultivējot netaisnīgumu mūsu valstī, esam nonākuši tur, kur esam. Mēs pieļāvām situāciju, kurā tie visnegodīgākie un bezkaunīgākie kļuva tie visveiksmīgākie. Mēs pieļāvām situāciju, kurā tādi jēdzieni kā morāle, vērtības un solidaritāte tika trivializēti vai pat pilnībā ignorēti, kur šie jēdzieni tika pasludināti par mazsvarīgiem, tika uztverti kā tāds viegls putukrējums uz kūkas pamatmasas, līdz brīdim, kad attapāmies, ka nekādas pamatmasas, kuru noklāt ar krējuma garnējumu, vairs nav, ka ekonomika ir sagrauta. Negribējām saprast, ka labklājībai un tautsaimniecības plaukšanai ir vistiešākais sakars ar to vidi, kurā tā attīstās. Nespējām vai negribējām saredzēt, cik duļķaini ir ūdeņi, kuros peldam, un nenojautām, cik smagi pēc laika kļūs mūsu elpošanas un kustību traucējumi”.

Tas tika drosmīgi pateikts 2009.gadā. Tagad ir 2015.gads, un mums ir vēl daudz vairāk ar ko lielīties cilvēces sistēmiskās krīzes reibonī.